

TANDORI DEZSŐ

Az én Gergely-naptáram¹

2003–2004

*Még hogy dorgás vagy mohogás!
Adalékok filológusoknak*

I.

Kínos mosolyokat látok képzeletben. „Megint a 65. mezővel (értsd: a 2003–2004-es évvel, évekkel) jön.” Ez. Vagyis én, csekélységem. Aki talán önmaga önelemzési képességeit ez-úttal meghaladva szeretne pedig elsősorban filológusoknak, de főleg az (így mondja Virginia Woolf) egyszerű, mindközönséges, legjava Olvasónak adalékokat szolgáltatni, aki, emez olvasó, hol egy bonyolult verset ragad meg, hol egy szépen faragott széklábat, vagy, hogy az író példáihoz hozzáadjak valamit, egy deturberált analógcentrikus perifériumot a nyelvfilozófiából, esetleg egy olcsóbb tanzániai utazás lehetőségét, érintve ösztöndíjszerzés céljából valami jobb amerikai egyetemi portát is. Tehát a 2003-as és a 2004-es évekből, főleg kölcsönös át-visszahajlásukból tényeket hoznék.

Hol kezdjem? Mentségül annak, hogy (ha) ez a fordulat netán egy Virginia Woolf-dolgozatomban (élre kerülve) ismétlődik, hadd mondjam el hetedszer is Umberto Ecónak azt a találó védés-visszavágását, hogy az író igenis hajtogassa csak a fontos-magáét! Nálam ez mindig más környezetben jön elő, másrészt reménytelen volna annyi könyvben reménykednem, hogy a dolgozatokat megfésülve, az ismétlődéseket kikétfelve stb. a rend (miféle?) formai elemének (miért elem?) elég tétessék. Ráadásul, ezt is másodjára írom, az igazán alapvető és kivételesen olvasmányos tudósi-féltudósi mű, *Kant after Duchamp*, szerzője Thierry de Duve az MIT Press October Books 1996–1999-es kiadásában a 248. és a 375. oldalon hajszálra ugyanazt az idézetet hozza, karakterisztikus szöveg, jó, hogy ott is, emitt is jelen van... s felkél gyanúm, hogy a kötet (összeállítva lévén különböző, megvolt dolgozatokból) más efféle ismétlődéseket is mutathat. Mivel itt, e munkám elején szeretnék minden eddig általam ismert formai kifogásra cáfolatos választ adni (ezeket némi mosollyal, kínosan bár, de visszavetni), elmondom az Eco-féle „mentség” mellé (a szerző jegye egy-egy ilyen ismétlődő elem; a szerzőnek és az Olvasó feltételezett szükségletének fontos) hozzátenni, hogy mivel (ez megállapítás! mint ilyet olvastam) a másdivatú kritikát efféle esszéisztikus művein nem nagyon érdekelték, hát éhes maradtam, nem örültem,

¹ Gergely Ferenc és Kovács Ákos (de a Gergely-naptár hangzik jól) 1998-ban nagy meglepetésemre, s eleinte némi feszengésemre összeállított dolgaiból egy bibliográfiát, most én, épp mert a kötetben (náluk) a folyóiratközlések még nem nagyon szerepelnek, jellemző módon kedves folyóirataimban reagálok, nézem át magam is ügyeim.

hogy nincs reakció (nem örülök! bár túlságosan sok olvasni- és megleveleznivalóval sem tudnék már mit kezdeni), nekirugaszkodtam hát újra.

Mindenkit megnyugtatók, a 2003–2004-es év számomra legfontosabb filológiai adataira gonddal rá fogunk térni.

II.

E „II”-es pontban, csak hogy tudjuk, mire számíthatunk (megzörgetem-emelintem papírajaimat, sajnos, még sok van hátra!), végigveszem az újabb kifogásokat. Röstelltem újra Kocsis Zoltánt idézni a bőbeszédűség (velem kapcsolatban a szerintem hülyén egyformásított, túlságosan hegeli-lukácsi „bornírt” szó használatán túl, a „szószátyár” jött elő oly erőig, hogy már-már én biztatom, aki effélet nem mond, sajnos nem járok már vendéglátóipari helyekre, ahol tényleg nem mondanának, nem is gondolnának – bár egyszer ebben is tévedtem), a fölös szavak tárgyában: hogy ő azt hinné, hogy a zenész azt hinné, oly vendég ő, a zenész, akit ízes bífsztekre hívtak, aztán megcumiztatják csak, s hinné ezt, ha Kocsis, mit tudom én, odavágna egy szimpla „forté!”-t, ahelyett, hogy... nem ismerem a zenei magyarázatok mibenlétét. Ellenben a bőbeszédűség vádja illetheti, s salingeres szellemességgel azt mondja ez a mi felülmúlhatatlan kiválóságú és sokoldalúságú zenészünk, hogy épp a brácsaszekcióból állhatna fel egy Herr XY, mondván, Herr Kocsis, ne tanítsa a zenekart!

Az esszézés feltétlenül bőbeszédűség az akcióregény eszményi formájához képest. (Bár, én magam, saját akcióregényremekemet megalkotván 2004-ben, az általános akcióregényt bőbeszédűnek ítélttem.) Virginia Woolf, akinek regényírói munkásságával a maga módján az esszéizmusa is felér (nagy magasokban!), hol kétségbeesett a cselekményes regény dolgán, a tudatfolyam javára, hol meg azt mondta, a cselekményes esszéregény az igazi. (Ld. Bécsy Ágnes, Virginia Woolf világa, Európa, 1980. Szerintem magyar nyelven a kiemelkedően legjobb tanulmánykönyv e tárgyban, s ha ez meg nem történt, az akkori rendszer igénye szerint kicsit túl soknak érezhető „polgári-társadalmazás” – és velejárói – kiiktatandók lennének, s akkor a könyv korszakos remeklés. Természetesen az ilyen munkák mindig új szempontok szerint egészülhetnek-teljesülhetnek; magam azonban – újabb filológiai adat! sőt, TDadat, pardon –, épp 2004-ben, két Woolf-regényt is fordítgatván, A világítótorony volt az egyik, a Hullámok a másik – csak egészen csekély, nem a fordító, hanem az író, azaz az egyszerű, kis o-val, olvasó szempontjai szerint toldottam-foldottam Bécsy alapvető meglátásait. Semmi több.) Tehát ahogy ez a tanulmánykötet (Bécsyné) felhívja a figyelmet (a jelzett kiadás 68–70. oldalán) egy bizonyos William James nevű, inkább angolszász vidékeken feldolgozott s alapvető filozófusra, aki a maga „stream of consciousness”-elméletével, elnevezvén így a tudatfolyamat-áramot, Woolfra (Virginia, de gondolom, férje, Leonard is ide sorolható) jobban hatott, mint Bergson vagy Freud, akiknek munkáit nem nagyon olvasta, igaz, Jamesét sem... de a Bloomsbury- és a „Hogarth”-kör átszűrő hatása révén épp célszerű arányokban ismerkedhetett az eligazító filozófiai tárggyal...

Rövidre. Tehát az esszéregény azért részletesebb bír lenni, mint sok más, egyébfelől pedig épp James volt az, a maga pluralista felfogása alapján, hogy „végső soron egyáltalán nem létezik a dolgok *egész-formája*” (talán Bécsy Ágnes fordítása), „a valóság tartalmi sosem gyűjthetők össze teljes mértékben...” (Russell pozitivizmusa és pozitivizmus-meg-

haladása, majd Wittgensteiné, aki azonban épp a – most nem elemzem, kedves tárgyam – Tractatus nevezetes 7-es pontjában az „Amikről” – *Wovon* – szóval örvényeket szabadít el: fogalmilag, dologilag megvan-e, kész létező-e, amiről nem lehet beszélni s amiről hallgatni kell, vagy csak a Misztikus az! nem egyszerű kérdés) „tehát a jelenségek végtelen felosztottságában kell látnunk a lényeg egészét” (Bécsy). Nincs „minden-forma”, egész, csak megannyi rész együjtése, az van. Akkor meg? „Mennyinél” (TD) a határ? Mi a sok információ, mi a kevés?

2003–2004-es magánmunkálkodói filológiámhoz tehát, könnyen belátható, nem az ösztönös ellenfélkedés(ek), a kakeckodások, a „másmilyenségek” okán és révén jöttek a kifogások képzetei, hanem igen érdekes módon tárgyaimbán (a fordítandók, a tanulmányozott szövegek stb.) tükröződtek, jóllehet e kölcsönviszony nem látszhatott fennállni. S ha már Wittgenstein. Egy róla szóló tanulmánykötetkében Herbert Marcus kifogását olvashattam. (Szintén idéztem egyebütt.) Arról, hogy W. valamiféle pápai fellebbezhetetlenséggel (nálam az onnipotenciát emlegette valaki, így, jaj!) nyilatkozgatott, dirigált (volna), miközben *bíderi-mejer* volt az alkalmazkodásokban, s más *bürgerium*. Nahát!?

Olyas dolgokat, mint a Zenonra (hibásan csak rá!) visszavezetett pseudo-halmazolásaim és matekozásaim, geometriázásaim idomtalanságát, okoskodásaimat emlegető megítélés elő sem hozok. Hiszen nem azt mondtam én (mondhattam volna! Zenon, akit komolyan vesznek, s hagyjuk ezt a 0.999999... „sor” egy-egész-*el-nem-érő* jelenségén túl is), hogy ez a célt sosem érő, felezős haladás nem hozhatja létre az euklidészi elvi pontból a kiterjedt, nem euklidészi pontot, ergo az úgynevezett „valóság” nem indokolható (indokolható?) elvekkel, tételekkel (mindenben?). hanem csak a matéria erőszaktevése... ezt a figyelmesebb olvasóknak – szakemberekről beszélek, nem udvariaskodom – úgy mondtam, remélem, hogy ha mindezt, ah, füstmilániság kerülhetetlenség, lelkünk geometriájának színpadára tesszük át, ott...! És hah? De ezzel nem mentegetem 0.9999...-es meggyőződésemet. Csak azt mondom: még tartalék megoldásom (pszichés) is volt az ügyre. Ráadásul nem kell sokat pszichézni, volt egy ilyen: „A legrövidebb út egy pont közt...” Befejezetlen kijelentés, olyasféle. Ez pontosan vonatkozhatna a létrehozhatatlan pontra, mert hogy a fizikai pont: az valamekkora; ergo belső, eszmei, nem eszmei stb. középpontjából sugarak vezetnek a kerületéhez, maszatolás indul – ha nem sugárzás –, de ez mind nem érheti el, azaz megtörténhet, hogy nem éri el a létrehozandó, a brutálisan létező pont „kerületét”. De mivel némi gunyorosság is fogadta ezt a tételecskét, másrészt túlzottan behódoló igenlés, kénytelen voltam...

Arra, hogy bebizonyítsam: „pozitivistán” (ezt nem a filozófiai irányzat szűkebb értelemtartalma szerint mondom, e szót) jelent valamit, kikezdhethetetlenül, jelentésszerű ez a kijelentés, csak élőbeszédbe kell tenni (vagy jelölni kell egy helyen a lényegét így): „A legrövidebb távolság egy pont közt.” A „pont” itt „éppen” jelentésű. Ezt is elemeztem, ám egy újdonságot mondani fogok itt mindjárt, valamit, amit még nem mondtam.

Ergo létezik legrövidebb távolság. Ez az „épp KÖZT”.

Miért létezik? (Ezt sem mondtam.)

Az ily-szemponthuság miatt.

Megvilágítom az ily-szemponthuság fogalmát. Ha pl. Maury nevezetű pseudo-akcióhősöm (ld. a 2004-ben perfektuált regény, a 13:87 címűt, igen, 13:87 a címe, de most a könyv fontosabb aspektusaira sem érek rá kitérni), ha Maury, vagy Fatyestyák Abelárd

stb. azt mondja (bárki azt mondja), ő a Cupendale Taranga szigetekre szokott járni, s e szigetek valami furcsa állatfajról nevezetese, és az illető, Maury vagy Fatyestyák Abelárd falán valami furcsa madárfej van kipreparálva, hát nem is hoztuk volna össze Mauryt vagy Fatyestyák Abelárdot e madárfej irtásával (ami tény) a Cupendale Taranga szigetekben. Gondoltuk volna, vette a bázeli, a nagydorogaltói piacon. Ellenben így, s hogy hirtelen rádöbbenni kényszerülünk: Maury vagy Fatyestyák urak hajlamaiból kinéz egy kis madárirtás... nem folytatom. Ahhoz, hogy „legkisebb távolság”-ot tételezzük fel, s hogy ez tényleg legyen, ily-szempontúlag kell néznünk bizonyos dolgokat.

Ellenben (ellentétben Mauryék dolgával, ami ettől még korántsem bizonyosság, csak tetemes gyanú) akkor már ez a legkisebb, legrövidebb stb. távolság *létezik*. Releváns.

Ld. Kafka nagyapja, aki nem hitte, az élet végén, hogy a közeli, szomszédos faluban akár egy (szóismétlés) élet hossza alatt is át lehet élni. Nekem meglett ez a „szempontúság”, s levontam: nemcsak agg fejjel van ez így, de parabola-szerűen mindig, és most, hogy (nem agg fejjel ugyan, bár...) nem utazom, elhatalmasodik rajtam ez a legrövidebb távolság min abszolútum... zeónian nem érnék oda... és a többi. Ez több, mint pszichés. Több, mint esszé.

Ez egzisztencialista létérzet, vagy micsoda.

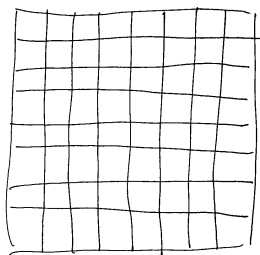
Ám ez sem témánk itt.

Ha mármost ezt az irodalomtudomány (ágazata) okoskodásnak tekinti, nem tudok mit mondani.

Olykor igen nagy jó szándékkal is esnek tévedések. Hangsúlyviszonyok tolódnak el. A most már nevezetes

sakkfeladvány

esetében belátom pl., hogy nem lényeges a mezők feketeségének jelölése, mert *jelöllet* az egész, a 64-es osztás a lényeg:

és ha a „szempontúság” a magam részéről új (és meghatározó) fogalom volt az imént, talán ezt sem árt, többszörre bár, említenem megint:

eleddig nem tudjuk, miről van szó. Adva egy cím, egy rajzolat, és? Amit alája írok, az határolja be a dolgot, fejjel lefelé, ahogy a megoldásokat szokás – itt az a dolog parányi gyengéje még, hogy nem tudom: odaírjam: *Megoldás*: –? vagy sem? Tehát fejjel lefelé (de ez sem okvetlenül fontos, hogy így legyen) ott áll a kérdés: „Mi lesz a 65. mező?” Talán oda kell írni, hogy *Megoldás*. Igen, oda kell, mert így látjuk:

ez a feladvány. Ez a kérdés. Ezzel van megoldva a dolog. Hogy elkezdünk gondolkozni rajta, mi lesz a 65. mező. Semmi se lesz a sakki értelemben. A lépés sem az. A tábla egészének „egyetlenmezősítése”, mit tudom én, beszűrítése, az egyik mező sarjadása (jaj,

gyenge!), semmi se a megoldás. A lényeg itt, az én felfogásom szerint, az, hogy gondolkozunk valamin, aminek – tudjuk! – nincs megoldása, gondolati „eredménye”.

Nem folytatom. A főbb kifogásokat összefoglaltam – s „válaszaimat” is. Ellenben amiért elnézést kell kérnem: ha talán az alábbiakkal kezdem (s esetleg épp a készülő Virginia Woolf-dolgozat lesz az) egyik írásomat másutt:

„Írói tevékenységem legfontosabbjának azt tekintem, hogy helyesen értsenek.” (Ezt ott jobban fogalmazom meg, nem találom jegyzetemet, ahol már ott is áll.-) Tehát egyrészt fontos volt ez az itteni „II”, másfelől még sok mindenről szólhatnánk (egymással). Például, hogy ez a nem helyes értés vajon jellegbéli, kapacitásbéli, más (beszéltünk itt róla) másságokra vall? Ahogy a lovak és a verebek között *igenis nem* a lócitrom (jaj, vulgaritás, még viccnek is gyötrelmes) a közös tényező (nálam), hanem pl. a Töredék Hamletnek c. kötet bevezető, Hommage c. versének ló-motívuma és Hamletnél a Gondviselés akarat(ja), mely nélkül egy verébfi sem eshetik le. De ezt lehetetlen volna számonkérni az esszéistán. Csak azt nehezményezheti bárki, miért állít ugyanakkor az esszéista, ha csak tréfásan is, ilyen henynén bármit. Ráadásul itt hibás vagyok én is. Elmondom előbb, miben nem.

Amikor 1990-ben az azóta megszűnt bécsi pályán (Krieau) életemben először láttam üggetőversenyt (51 éves voltam; amiképpen 50 éves, hogy Bécsben először járhattam!), a startautó fehér szárnya (közhelye már a velem kapcs. tanulmányoknak) Szpéróm, alapverebem, holtában széttett kifehéřült, öreg szárnyait idézte. Na. Ezt megírtam többször. Amire nem tértem ki kellő hangerővel – bár pedzettem –: maga a lófogadás a wittgensteini szubjektum határ-helyzetét markírozta, a szubjektum azaz elképzeléseim ihletődését próbáltam a valósághoz igazítani, s ott jártam el vesztő módjára, ahol a játék gépiesége kapott el, és ott cselekedtem eredményesen, ahol az evidenciátörténet (nem megyek bele itt), a „sugallat” v. egyéb *átélt* jegy mutatkozott. Viszont az egésznek mégis az volt a mozgatója, hogy 1989 után érezni kezdtem: a magyarországi íróember helyzete megbillen, s – a szerencsés vagy orientálódó vagy támogatott – kivételektől eltekintve, bajok érnek bennünket. Durván mondom, abban az időben az utazás és az itthoni élet a maihoz képest még oly határok közt mozgott (materiálisan, forintilag), hogy reális nyeresemény reményében lehetett csinálni „a lovat”, nem szólva róla, az események valami ütőerén tarthattam, magánjelleggel – és ez jó is! – a kezem. Erős fontolás, és Gergely-naptáram tárgya lesz, hogy mikor is billent meg ez a véletlen, hit, remény... 1997–1998 táján. De 1999 óta érdemben nem is utazom, sőt. gyakorlatilag már egyáltalán nem, ám ez – részleteivel – nem dolgozatom tárgya jelenleg.

A lovak elhagyásában veréb is közrejátszik: utolsó, szóló (velünk egymagában élő) verebem, a Mándytól kölcsönzött nevű Totyi fontossága úgy megnőtt, hogy... Vagy mégse. A feleségemre nyugodtan itthagyhathnám őt egy-két napra megint, nagy kapcsolat van köztük. A Kafka-szomszéd-faluja-szindróma gátol az utazásban. S ma már sem időpontot megbeszélni, semmmm... sic. majd erről is másutt.

Még ide, a „II”-be illhet a cím magyarázata: ez a következő. Eleve a Gergely-naptár dolog onnét jött, hogy magam elégeltem meg az ilyen örök-reagálósdit (aminek lezárására szolgál ez a „II” is), s helyette inkább az évek tudnivalóiról akartam (akarnék) beszámolni. Mindarról, ami releváns... ami megírható. (ld. Wittgenstein Tract. 7 – hogy amiről nem lehet lehet beszélni...)... és amire emlékszem is. (Nagy szempont!) A 2004-es év maga, Virginia Woolffal épp, behozta az „évek” válaszposztpontját. Az Évek c. könyve valóban

esztendők sorát veszi végig, lazasággal, ahogy én sem 1938-tól akarok haladni 2005-ig, 2006-ig majd... azaz én valóban lazasággal, de a Pargiter család, a könyv főszereplőinek életét V. W. sem nézi meg minden évben. Ergo ez az én Gergely-naptáramra. Bízom benne, a 2003–2004-es párostól ezennel el is szakadhatok, összegezvén pár kuriózumot. Azután nekem is nagyobb élvezet lesz „az iskolaévek”, az „Adriai évek”, a lovas évek, a verseskötetek évei (eleinte), vagy egyszerűen csak a 4-esekre végződő, a 8-asos évek stb. A reagálósdit – holott hát muszáj volt, bár eléggé kínos – magam is meguntam. Félek, az irod. elmélet mai itthoni divatja szűkösebbé tette az elméletet, mint ami pedig épp a lényeg volna, volt, tágasabb terekben „van”. Így a tartalmát-vesztett-világ, a gépies repetitív-ábrázolás stb. éjjeli-mint-menedékhely-köpenyét aránytalanul gogoli mozdulatokkal terítik... galambocskám. Csak hát a boldogtalan Lichtenstein-ügyet is akkor lett volna értelmes így kinagyítanom, ha volna remény, hogy bármin is változtattam. (Nincs remény.)

Erre mondtam a címben itt, a morogsz-dohogsz, kedves TD, nagyon szép megfogalmazás, de agyon-enyhíti a tényállást. Mert abban az „irányban” nem haladhatok úgyse a „berendezés marad!” ildomos elve és helyes gyakorlata szerint, tréfával ütöm el, „dehogy dorgok és mohogok én”, azaz... nem is tudom, benne a dorgálósdi, a mohos agy stb. Ezt elutasítom, mind.

A tréfás elütés meg, szerintem, *out* dolog, elüt az egész mellett. Többször elmondtam, az örök elhumorizálástól miért irtózom. Jó, magam is viccelődtem, és vannak egészen kiváló humorú tréfálkozók. Csak a magyar irodalom neo-fősodra (sajnos, a beidegzések szerint – hiába, hogy ezeket a beidegzéseket „gyűrték volna le” – továbbra is ilyen legfőbb, főbb stb. szempontok élete, és remek megélhetésedíje etc.) efféle „kibevetés”-re épületeskedett, s itt ketté lehetett választani hajdan az adott művek kiválóságát és a kinevetés alkalmosságát; mára azonban, amikor ennek mind gyakorlati haszonkövetkezményei (s némelyünkre erős hátrányai) jöttek, az ember kénytelen azt mondani, Karinthy karonülőjével: „Nevem Iksz Jeromos.” Nem pedig Magyarhumorka, Nyelvfilozófiácska, Posztmodernke-Benke. Na.

III.

Bár épp Virginia Woolf két regényének fordításával (2003 tavaszától ősziéig), a Bécsy Ágnes-féle könyv tanúsága szerint, erős „kapcsolatban” jöttek bizonyos evidenciátörténetek (oly véletlenek, melyek nem csupán látszanak, hanem „azután már” mélyebb összefüggésekre mutatnak, így szinte evidensek, a maguk történéseivel), ezeket egy másutt megjelenő tanulmányomban kell említenem, bár inkább ide illenének. De mindez sajnos így van. Ha az ember, Iksz Jeromos, egyszer már csak így vagy úgy elhatározott valamit.

(S keddről szerdára magam sem akarok az ismétlés – stíluselvnek csak kínosan nevezhető – gyakorlatával élni.)

A 2003-as év nyilvánvalóan nem volt a sakk (miért lett volna?) éve, nem volt a lelépése, ahogy – mondom, bármi nagyszívű, remekül megírt dolgozatban – olvashattam, s ahogy ez jó példa rá, mint kellett 2004-ben látnom bizonyos dolgokat. Rátérek erre mindjárt. 2003-as év nem volt „a jelentős műfordítások éve” sem, bár ilyeneké volt (a már említett kélt Woolf-regény, a Parzival, kisebb dolgok, úgy mint Poe versei, egy nagyon kitűnő Süsskint-elbeszélés stb., némi Oscar Wilde; utólag nekem is hihetetlen; s a 2004-es év nem kis mértékben hasznos, bár véletlenszerű *pihenősebbje* ezért jön jól. Centrumában

fordítóilag egy amerikai poszt-salingeri, de teljesen önálló kiválóságú kis regényfolyammal, négyszer 7 ív kb., hatalmas meglepetés, mikor-témában a legmagasabb igények szerint megírt mű... sajnos, a mi tematikaközpontúságot nyelvfilozófiába és posztmodern énnem-tudom-mikbe oltó-oldó felfogásunk az ilyen műveket mellékvágányra tologatja, nem veszi igazán komolyan.

Ha tehát teljességgel analitikusak leszünk, amit Virginia Woolf nem ajánl, ő a szintetikus módszer, az általában-az-élet elvének híve a könyveiben, azt mondhatjuk: a 66. életévét taposó (fogalma sincs, már hülyültnek irodalomelméletesített, derekas sómalmi lónak tekintett, esetleg valami jobbra becsült), a megbízóinak a munkáival tűrhetőnél sokkalta jobban eleget tenni bíró műfordítóember az egyik évben (2003) ugyanannyira vak véletlenek következtében fordított sorozatban remekműveket vagy minimum igen jeles alkotásokat, ahogy 2004-ben egy csudálatos, de rendesen be nem sorolható könyvsorozatotcska, meg egy nevezetes, rá fontos hatást gyakorló, de mégis inkább közönségirodalmi munka fordítójaként fogja zárni alkalmasint az ilyes esztendő.

Persze, történetek egyebek is. (És a manapság nálunk uralkodó szellemgyakorlati anarchiáról ugyanúgy nem érdemes beszélni, ahogyan a honoráriumok abszurduma sem fordulhat egyhamar elfogadhatóra. Ha a szinte tragikus-röhejes jövedelemalacsonyyságot számokban fejezném ki, enyhe szó lenne rá az „ijedelmes”. Nem akarom elrontani vele a dolgomat itten.)

Történetek egyebek, s ha itt most elteszem, is más dolgozatra az alaposabb ismerkedést Duchamp felfogásvilágával, annyit mégis megjegyzek: megérintett az az élet-művészet összefüggés, ennek szorossága, amely Duchamp-nál szinte legendás, és sok kérdésben, az időfogaloméban, illetve az idővel „való” nagyon is gyakorlati bánáséban (ld. szomszéd falu; nem utazom, nem találkozom, nem beszélgetek – ah, a bőbeszédűség ilyen! rákényszerülök, ha valami indukálja, provokálja, belezuhanok a sok beszéd szakadékába... de főleg nyáron, ha csak madárral vagyok kettesben... van vele baj elég, mert fajfenntartási kényszerképzetekkel terhelt „őrült” kellemetlenkedő, önveszélyes, s így rám is életveszélyes, meg ne öljem véletlenül –, igen, igen, hetek hosszán nem beszélek senkivel, leszámítva a postást, a boltost, vagy véletlenszerűségeket), az élet-művészet szoros kapcsolatát csak egy újonnan bevezetett fogalom párosom, azaz fogalmiságom ügyén (ürügyén?) említem.

Mindjárt.

Visszatérek előbb a következőkre.

A 2003-as és 2004-es év fordulója volt az az idő, mikor egy régi (jól le nem tudható!) könyvadósságomat mégis „letudtam”, azaz teljesítettem vállaltam, és abba a sorozatba, mely Terebess laza, de szépséges és kitartó gondozásában jelenget meg, s ahol már volt eddig a Keletbe-fült kísérletek, A zen-lófogadás, de a lábon vett filozófia, e sorozatba, egyelőre befejezőlegesen (de nem biztos!) megcsináltam a kártyakönyvet.

Mi ez a „kártya”, egyáltalán? A könyvből (Zen Koala Kártya) kiderül majd, itt csak a cikk (e dolgozat) műfaji kíváncságnak teszek eleget, mikor egy bekezdésnyit írok róla.

Feltétlenül valami rendszeralkotó hajlandóságom tüneti jegye az idehaza 1972 óta két liga formájában, 20–20 medve-, madár- s egyéb-klubbal zajlított bajnokságnak, eszköze a francia kártyával játszandó francia kaszinó nevű kétszemélyes játék, az asztal két oldalán feleséggel ülünk, képviselvén a 20–20 klub valamelyikét, és valóban nem könnyen

megérthető rendszere van e bajnokságosdinak, karakteres eredményysora, vannak sztárjai, hatalmas izgalmi, s kettőnk között is áramkört hoznak létre ezek a meccsek, és számomra elemi erejű izgalmat jelentenek, hovatartozásom gyakorlatai. Ahogy az ide igazán jól illő (nem mindenben kedvencem, sőt!) Saint-Exupéry mondja, a dél-amerikai reptérparancsnokról, R.-ről, hogy sosem volt nyugalma, mert mindig volt fent pilótája a légtérben... nekem sincs, mert mindig vannak függő ügyeim (könyvek, tervek, dolgozatok, honoráriumok, munkavárások és munkátlanságok, nyughatatlanságok és közönyök, ez utóbbiról ld. Duchamp, „a közömbösség az egyetlen cáfolat”), ezeknek mintegy a „mennyeszországát”, üdv-változatát jelentik a kártyabajnoki állások, a két liga... látni lehet majd a 100 flekkes (!), épp csak jelzés-értékű, de komplett könyvből... mi mindenei.

Folyamatosság, alkalmi kihegyeződések, „véletlenek” és szekvenciák... s közben, a nevéken át és a nevéken túl: ragaszkodásom (nagyjából: ragaszkodásunk) valakikhez, legyenek azok élők vagy már holtak, „rilkei értelemben bábok” stb. (A báb telt. „Na hát, báb vagy te, barátom”, így erre Főmedvé, Dömi. Vele kapcsolatos könyveimet is: ld.)

Általában, s ide illik ez a kis elágazás: nehezen tudom elképzelni, hogy dolgaimra halálása legyen annak (az ítéshoz), aki egy-egy Dömi-könyvnek, madaras könyvnek stb. nem megy utána. Pl. Medvék és más verebek stb. Megmarad ott, hogy tandori-lovak, tandori-verebezés etc. Ez teljesen felesleges időpazarlás. És erő. Ilyen értelemben mondtam csak, hogy írói főfoglalkozásomnak tekintem, hogy helyesen értsenek. Nem úgy értettem ezt, hogy „úgy ahogy én szeretném” (elhangzott már: a dolog teteje, hogy megdicsérem, aki nekem megfelelően írt rólam – nahát, kérem, kérem! azért már!), hanem hogy az illető reális alapot találjon az egyáltalán-megítéléséhez.

Sokat kellett gondolkoznom ezeken a „kérdéseken” a két tárgyévben. Ahogy Duchamp-ról is, V. W.-ről is másutt, nos, valamiről, talán a legfontosabbról, *itt*.

Sokat kellett gondolkoznom a különféle relevanciákon. Vagyis: hogy mely prezenciák (egyáltalán-jelenvalóságok) érvényesek egy bizonyos rendszer(ezés)ben. Wittgenstein 7-e indított el. Már az 5-ös pontok vége felé, a 6-osokban több helyütt: a szubjektum, az érvényes létezés), a világ és a határ stb. fogalmai nagyon „jönnek” ott. Csudálom, hogy Wittgensteint nyelvfilozófiává facsarják – rá nem ez a legjellemzőbb mégse. De mindegy. Magam, és épp itt lelhető egy felfogás(om)beli különbség a ma dívó itteni tudományhoz képest (nos, amiben nagyon eltérek), hogy magam nem valom bár a james-i filozófiát, mert inkább vagyok agnosztikus (túlzás!) egzisztencialista (udvariaskodás, legyen „név”), semmint tárgyrendszerező pozitívista, neo-ilyen akár... ennek ellenére: ha én W. Tractatusánál a nyelvvel jövök, kérdésem konkrét. Tehát nem arról van szó az én számomra W.-nél), hogy milyen paraméterek, rácsok stb. alakulnak a világ vagy az esztétikum felfogására (a művekben megjelenített gondolatokra, ezek gazdagságára, netán hiányára – a hiány itt a „szempontúságot” jelenti, ahogy a pontkérdésnél beszéltem erről... járt-e a szigetire madarat irtani az az úriember vagy a másik), nem, hanem hogy a (másutt írtam, de itt fontosabb kérdés felvezetésében van minden eddiginél fontosabb szerepe a számomra!) „Woovon...”, tehát az „Amiről”... ld. nem lehet beszélni, arról hallgatni kell, mennyiben *van meg már*, amikor a beszélni róla nem! parancsa érvényesülni kezd. Ez rettentő fontos! Vagy ily jegyben jön létre? Vagy nem konkrétum? Csak – ld. korábban, a 6-osokban, Tract., ott – a Misztikum maga? Ha konkrétum, miért nem lehet róla beszélni? Mint Napoleon mondta volna hadnagynak, van, amit nem írunk le (itt: nem mondunk ki)? Jó,

nem mondom valakinek, hogy te, láttam apádat, a nyugdíját verte el a kocsmában épp, engem is meghívott. Vagy ezt talán... de van, amit nem mondunk. Nem beszélünk olyasmiről, amivel csak a másik fél (vagy a magunk) láncait ráznánk, sebeket feleslegesen okoznánk etc. Nem is hozom elő: mikor magam az 50-es és a 60-as évek (évek!) fordulóján ezzel az egy szál Wittgensteini húr-rezdüléssel megismerkedtem, tisztára politikai tartalmat adtunk a dolognak. Érdekes, hogy az a koanom, mely valahogy így szól:

Némaság a hang helyett.

De a némaság mi helyett? –

öntudatlanul is ugyanezt feszegette. (Évek! A 60-asok második fele, ez a koan.) S ezt nem akarta megérteni ismerősim, aki ezzel csalódásomra lett: hogyhogy a hang, mikor a némaság van? Nem akarta megérteni, amit koanom mondana: hogy a mostani hang helyett van a némaság. De ez a némaság is egy „valami”, olyan „woon”, ami tárgyi-konkrét. S ha ilyen, mi helyett van? Ha ebben a „rendszerben” valami helyett van (vagy lehet)? Mi volt még a némaság előtt az „A” szobában, mielőtt ahelyett a valami helyett a némaság a némaság ájtott a „B” szobába (durván!), hogy itt aztán a hang helyett legyen? Az „A” szobában a némaság által leváltott „valami” ugyanolyasmi, mint a sakkeladványban a 65. mező. Nem lehet konkrétan elgondolni. Hiszen a hang-némaság: duálkapcsolat. Az ám, a mi kommersz felfogásunk, gondolatérületünk(!) szerint. Mondhatni: a gondolat, mint mégis-érékletesség, ellentétpárokból satöbbiből. De hát nem csupán, nem kizárólag!

IV.

2003–2004-ben alakult (az iménti tárgyra azonnal visszatérek, csak ez el ne maradjon!) a 6 év alatt személyemre helyeződött súly leadásának szükségessége, ezért az ivás mindenben (víz kivételével) elhagyása, az 1993-as nagy 61 kiló alá menés megkísérlése. Erről mástul lesz szó. De ez is alakulás, épp zajlik, lassú heteivel. A két év során lett meg egy Galambocskám-sorozat... erről nehezen tudnék mit mondani, túlkommentálás lenne, meg aztán meg is szeretném várni, mire lepereg a 6 részlet ott, ahol elindult. 2004-ben még a kártya-vállalkozásnál is fontosabb (és alapvetőbb, ekképpen sikeresebb is) a 13:87 regény, mellyel 24 és fél év bűnügyis („bűnügyis”) próbálkozásait és Maury-Morny 12 és fél éves történetét teljesítettem ki, magyarul, írtam meg egy könyvet, melynek létrejöttét magam is ámulattal nyugtázom. Erről még nehezebb lenne (egyelőre) írni. Félek, nem az itteni irodalomfelfogás kenyere. (Nem akarok senkit-semmit sértegetni. De nagy „eltolódás” lesz a felfogások közt.) Hogy ezeket a dolgokat elmondtam, rátérhetek a Tract. 7-ből adódott *elder-felhár* kérdésre.

V.

A befejező rész itt. Nos, hogy az utolsó papírlapokat zörgessem meg – s irány közönségemnek a büfé! magam nem koccintgathatok! –, az a kérdés, hogy a „Woon” konkrét-e, számomra egészen alapvetővé vált. De másutt kell kezdenem.

S nem csupán az érékletesség elemének kedvéért. (Azért is.)

Totyival sokat vagyok kettesben, s nyaranta, mikor „örült”, külön is életveszélyes. Sajnos (mondom, sajnos, mert senki számára nem jó) a fajfenntartás ösztöne annak ellenére kialakult-feltámadt benne, hogy társai nincsenek (csak kutyánk, meg a feleségemmel mi

ketten, meg a kinti madárhangok etc.). Talán nem lesz az, ami Szpéróval volt (ismerős a név?)? nem fogja agyontojni magát. Ám a leghetlenebb helyeken bukkan fel a legváratlanabb pillanatokban – s így a vele kapcsolatos életmentés a 3. fázisába érkezett.

Az alapvető... felderítés?... nehéz ezt mondani... tényre-érzés vele kapcsolatban az első években volt, mikor szárnytollait összetörte a kalitkában (manapság teljesen szabad, ritkán kell elzárunk őt, szellőztetésekor, ilyesmi), s majdnem siklórepülésben jött elő mindig, s mert hozzám igyekezett, a lábamnál kötött ki. Sokszor álltam egyik szobánk nagy asztalánál, lábam fölemelve kicsit, lábfejem... talpam alá jött. Éreznem kellett, ott van, érzekelnem a suhanást stb. A felderítési, figyelési tevékenységnek köszönhetően nem következett be mindennél borzalmasabb tragédia: nem öltem meg én magam a nekem legfontosabb kreatúrát. (Lényt, na.)

A másik fázis a Zabkeselyű c. regényből ismerhető tüzeset volt. Amikor a szomszéd lakás (ah, a mi hajdani, háború előtti lakásunk másik fele! de ez nem tartozik ide) a mai lakó jóvoltából kigyulladt, szerencsére nem lett nagy baj, a tűzoltók hamar intézkedtek, ám épp egyszemély voltam itthon Totyival s kutyákkal... s ahogy máskor se szoktam, most se nyitottam ajtót, bármennyire dörömböltek is a lakók, hogy kifelé, lefelé... A tűzoltók nem bántottak. Nekik nem kellettem, se ennek a lakásnak a tere. Minden egy hétig füstös maradt a házban, csak a mi lakásunkban nem. Így maradt életben Totyi és kutyánk, szegény.

De itt nem megyek elágazásokba. A harmadik életváltás ez: fel kell derítenem, valahányszor belépek két szobánk valamelyikébe, vagy akár csak munkafotelomból felállok, átmegyek a két szobán, hol van Totyi. Rá ne lépjek.

Ezzel elhárítom a tragédiát.

Hanem ez, bármennyire szekularizáltuk, világiasítottuk is a két fogalmat, elválasztva a stb-stb-stb. képzetköröktől, az ipartól, az állam fontos ügyeitől etc., azért ez csak pozitívista (én így nevezem), valóság-elemű tevékenység.

Annak felderítése, miféle munkák elérhetőek egy adott időpillanatban egy adott irodalmi területen, szintén pozitívista, enciklopedikus, lexikális etc. művelet lenne, ilyen érdeklődés nyilvánulása. Hogy baj ne érjen, például rossz kritikákat ne kapjak, ki-és-megne-fúrjanak (brr, ocsmány fogalomkörök eleve), meg sok egyéb, vagy annak másik fele, hogy Totyinak baja ne essék: ez az átlag pozitívista elhárítás körébe tartozik, így nevezhető.

Az, hogy nem utazom, tehát nem érzem rosszul magam, az, hogy nem borozok-sörözök stb., szintén elhárítás. A fölös kilóké ez utóbbi. És így sorolhatnám. Az én életemben igen kevés a tényező, jószerén nem is tudok mit mondani. Az irodalmiakon kívül (pár kiadó, folyóirat) szinte (abszolút!) semmi kapcsolatom nincs, ilyeneket nem tartok. Vagy nem is szólok bele ügyekbe, vagy képtelen volnék elhárítani, hogy ügyek rám nézve pl. kedvezőtlenül alakuljanak. Reputációm, elismertségem vagy kifogásoltságom stb.

Ellenben...

A wittgensteini „wovon” ezekben az esetekben konkrét. Megvan az, amiről nem lehet beszélni, megvan, amivel kapcs. felderítést és elhárítást kell végezni. (Még ha jószerén Totyi dolgán túl semmi más ügyben nem végzek is ilyesmit.)

Kérdéses, valóban elhárítása-e valaminek, ha úgy döntenék: egy olyan dologról, melyben nem vagyok egészen bizonyos, holott az lehetnék, az lehetek (vagy vagyok!), nem beszé-

lek? Például, hogy mik a magyarországi gazdasági várhatóságok. 1989-ben azt mondtam: a jövedelmeink megmaradnak a béka feneké alatt, s közben bécsi árak lesznek. Világos, hogy „nem jön velem ebben” az, akinek hatalmasan megnövekedett a jövedelme az elmúlt 15 évben, míg nekem (és feleségemnek) a nyugdíjam (nyugdíjunk) a német munkanélküli segély 1/4-e, 1/5-e. Az irodalmi honoráriumok a „kintiek” 1/6-a, 1/4-e, ilyesmi. Bár „kint” se könnyű. Meg én nem is hajtottam úgy rá. Meg szépen kijebb is lettem küllebbítve. Meg minden. Ilyesmiről rémségesen nehéz beszélni. Vagy hogy a szerencsétlen „lichtensteini-ügy” még a legegyszerűbben megoldható kérdések egyike. De ahogy állandóan azt érzem X helyen Y egyre „nyom” engem, hízeleg, de kellemetlenkedik... hogy Z helyen alfa, béta vagy omega haverjai ülnek, és külön harc kell, hogy valamit elérjek magamnak... ilyesmiről is mit beszéljek? Kődös képzetek – bár *valóságok*. Elhárítani nem lehet „őket”, felderíteni se. Égnek csapom kezem, s ködösen elsüllyesztem magamban a kérdést. Derítés? Az tisztítás. De én el-derítem. Valami homályos anyagban hagyom úszni. És, mondom, égnek csapom kezem, fel-hárítom, „a Nemlétezőnek” (Duchamp-nal tartok isten-kérdésben, de hát... ez is elder-felhár téma, na).

Nem fogom tehát gondolatban sem felderíteni (mert elhárítani se tudnám!), mit akarnak a hatalmasok. A globálisak és az itthoniak. Mik a dolgok (pénz, munka stb.) önmozgása. Hogyan fog ez hatni... nem is megélhetésemre, valahogy talán megélek... de az életemnek arra az „értelmére”, amelybe a teljes kisemmizettség és megalázottság rosszul pászol azért.

(Ideidézem: 1989... *s nem mondtam* Bécses-és-béka-alattit!)

De nem csupán arról nehéz beszélni – azaz se nem lehet, se nem lehet, erre a végén itt rátérek –, hogy (Virginia Woolfról olvasván, merőben más körülmények közt: a közvetlen a világháború előtti Anglia egy vége felé közeledő írói pálya, jöllehet V. W. a 60-at se érte meg, öngyilkos lett, sokadszorra szegénykénk sikerült ez, nem véletlen, hogy mikor!) a körülmények változása mivé teszi az ember tudatát. Nem csak arról nehéz beszélni, hogy akkor azért ezt állítólag te leküzdenéd, mert így a helyes, mert „ez épp az ember”, nem. A körülmények hatalmánál fogva a korábbi világa által elengedett, vagy hadd mondjam régmódi nyegleséggel, „rosszul eleresztett” író hordozza magában azt az elveszíthetlent, mely mégis a születtem-elvegyltem-kiváltam evidenciája, ld. József Attila, még ő is ezt mondja. Nekilódulok újra: ahogy csak úgy általában elnézem az utcán az embereket, elsődlegesen ezt gondolom: hát vele se... vele se... és vele se tudnék az én fontos dolgaimról, a nekem fontos dolgokról érintkezni. Hozzá sincs igazán közöm... igen, elsődleges ezt érzem, s nem azt, hogy „ő is egy ember”, hanem hogy „ehhez a valakihez sincs közöm... ehhez sincs”. Ahogy a szellem érvényesülhetése a minimum felé közeledik a tömegvilágban (és globálisan, bocsánat), olyképp fokozódik az ismét József Attilától vett szóval (pedig nem szeretem, ha örökké tőle idézünk; de ma: nehéz nem!), hogy ezek idegenek, fokozódik ennek érzése. Ez megint bedarálódik az elder-felhár rosszabbik gyűjtőtartályába. Nem beszélek róla, mert... Nos, igen. S nem azért, amit közvetlen környezetem is mond: „ne örökké ebben a tudatban”, ne ahogy V. W. írja, hogy ha a falka üldözi, ha a közöny övezi, ő túl van ezen. Azaz: légy túl ezen!

Totyiban – muszáj megmondanom, elder-felhárt félretolva most – nyáridőn, mikor a fajfenntartást (teljesen értelmetlenül, hiszen csírás tojása nem is lehetne) ösztönszerű hevességgel kultiválná, van valami gárgyultság, heves örültség, mint itt már mondtam, káro-

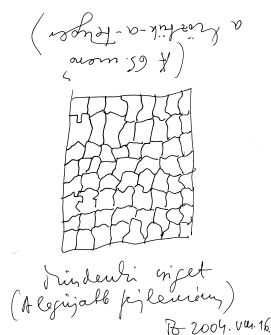
gásában és erőszakosságában valami (akkor is leírom, ha tudom: tönkre fogok menni belé, ha meghal, ha előbb hal meg mint én; erre nem mondhatok semmit, íme, tavalyi majdnem halálbalesetem, méghozzá egy tűzoltóautóval!) ellenszenves. Valami, amitől a (leírom ezt is) magam színjózan lényével viszolygok. Igen, a magam színjózansága ösztönösen az, mely ezt az elder-felhárt őrzi, hogy mégse döntsek holtbizonyosan, s így talán tévelyegve, tévesen, de a véleményalkotás, az érzemény, az érzület, ahogy az embereket megítélem, nem tagadható, legföljebb az elder-felhár bizonytalanjába mosódik, s ki nem mondódik. Van bennem valami „nívóraszizmus”? Nincs, de az a bizonyos aszerinti-ami-épp-vagyok, minden később már logikus revideálásával együtt igen erősen ilyesmi. Ezért kell, persze, Totyit is megértenem. Mint a szellem embere, ráadásul, olyan végtelen, ezrelékarányokkal sem kifejezhető kisebbségben vagyok a „jónéphez” képest, hogy még csak önvédelemnek sem nevezhető ez az *ellenesség*, elitarianizmus címszóval pedig végképp nem jellemezhető. Érdekes, mennyire szakszerű vagyok: nem úgy értem ezt, hogy szakszerűen cselekszem, viselkedem, céhjelleggel netán, nem! Hanem hogy a mesterségem szakszerű kérdései foglalkoztatnak. Például most a 13:87-nél. Hányszor mondogatom magamban, röstellendő elbűvöltséggel gondolván a kész műre: íme, cselekményregény! Csak cselekményből áll kb., ám semmi sincs benne az akcióművek kelléktárából; jó, itt is ölnek, fondorkodnak stb. De a sodrás akkora, hogy a túlcselekményesség jellegét is „elködözi”, s egyszerűen *sugall*. Ezt nem tagadhatom. És épp ez az! Az elder-felhárt *meg kell vallani*. Meg *ha*: benne kell élni.

Az elder-felhár (így rövidítettem) jellegzetesen szak-egzisztencialista kérdés. Egzisztencialista pedig az, aki amatőrként kb. ugyanúgy (ugyanúgy!) él, mint a többiek, vagyis él, csak az ezzel kapcsolatos gondolataival az átlagosnál messze többet foglalkozik, ezeket a gondolatokat állítja valami belső rendszerbe, ezekhez fordult tanácsért, ezek nélkül nem bír megenni, ezek nem hagyják, hogy nyugodtan meglegyen... s még fokozható.²

Világos, hogy elder-felhár kérdés a szomszéd falu (Kafka), az éhezőművészség (szintén tőle), az elioti „ál munkában láttuk a tenger alatti termet... s megfulladunk, ha majd emberek ébresztgetnek”, vagy szólítgatnak... ez a némaság-hang-mi-helyett gyönyörű alap-példája, nem is tudom, nem befolyásolt-e. Még anno. (Évek. Negyven éves a „Hamlet”-anyag, s visszafordul, hála az égnek, az eredeti „Egyetlen”-ségbe, ami a címe lett volna.)³

² S ami a rémes: hogy Totyi is az elder-felhár eset, nyáron. Őrjöngve, értelmetlenül rohamoz. Nem „tisztázott” ügy. Később majd visszasírnám e napokat. Nem szabad kielemezni, nem tudható s nem védhető.

³ Egy címváltozás és összevonás, íme:

Másutt talán hozok fel példákat az elder-felhárra. De hiszen épp ez a lényeg: a wittgensteini „csak a Misztikus” és a „konkrét” *köztesei* ezek az elder-felhárok. Felhárítmányok, így is mondhatnám. A mi van? és a mi lesz? olyan kérdései, hogy a paraméterek nem nevezhetők meg. Nem illik, nem szokás... örület és önrontás, öngyilkosság lenne... vagy, mint Szabó Lőrincet idéztem, majdnem az. A lófogadásnál a „felhár” egyszerre volt az, hogy amit nem érzek, azt nem kell csinálni... másrészt a megérzett fogadások, a jók is ilyenek voltak. De maga az írás is? Ha nem elder-és-felhár?! Szent örületben villan a költő szeme Shakespeare-nél is égről a földre, földről égre, s ad a légi semminek állandó alakot, lakhelyet és nevet. Ottlik az „Iskolá”-ban kiszállt a nem neves, nem lakhelyes igazibb létezésünk mellett. Az elder-felhár szellemében tette. De még ennyit sem szabad kimondani. A wittgensteini-féle Harmadik, dolgoztam ki magamnak 2003–2004-ben, ez az elder-felhár. A többit máskor. Kevésbé-konkrét Gergely-naptáram mégis-konkrétumaiként.

Ez a „naptár” pedig, az elder-felhár jegyű, nem számszerűség.

*

Idáig juthattam ma. Gondolatban az „idegenek”-et elejtettem.

S mert jó gyerek voltam, talán, itt, ekképp, rendesen dolgoztam, jutalmul beugrott valami. (Jutalmul = csak a tisztességgel végzett *elder-felhár*, az *írói munka* hozhat íróilag igazán bármit.) Az írói szellemet ne konfrontáld egyre.

És a korábbi évekből: jó, költőnek ez meg az, prózáírónak (esszéistül) amaz-meg-emez. De az ideogrammás? „Az én nem?”

Rendben, én benne vagyok (évek feldolgozása, tömören végzett elder-felhár): az ideogrammákkal mindig addig mentem, ameddig a vers engedte. Ameddig a vers mehetett. Tehát – minden tisztelem ellenére – semmi kilépés a duchamp-iba, az avantgárdba mint olyanba... azaz... csak mint elder-felhár. De nem megérte? Már úgy szerény kereteim között...

